

4. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.1:352

Думанська І.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Хмельницький національний університет

МЕТОДИ, ФОРМИ ТА ПРИНЦИПИ ЯК УЗГОДЖЕНІ ЕЛЕМЕНТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ В АПК

У статті досліджено методи, форми та принципи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК. Проаналізовано їхню роль у методології теорії фінансів. Здійснено розмежування понять «методи» та «форми» з огляду на етимологію та інструментарність у застосуванні. Проведено узгодження вказаних дефініцій для уникнення фрагментарності і вибірковості під час формування методологічної основи фінансового забезпечення інноваційних процесів в АПК. Установлено, що систематизація принципів, форм та методів створює додаткові можливості для комплексного дослідження проблеми чи вирішення практичних завдань.

Ключові слова: фінансове забезпечення, методи, форми, принципи, інноваційний процес, агропромисловий комплекс.

Вступ. Ринкова економіка формує жорсткі умови існування та розвитку суб'єктів аграрного сектору. Для підтримки своєї конкурентної позиції на ринку аграрії постійно вдосконалюють та розвивають інноваційний складник своєї діяльності, який потребує грошових коштів.

Фінансове забезпечення пов'язане з необхідністю раціонального використання власних фінансових ресурсів, ефективним залученням додаткових коштів, визначенням оптимальної структури власних і залучених ресурсів. При цьому важливу роль відіграє узгодженість таких елементів фінансового забезпечення, як методи, форми та принципи, що становлять методологічну основу для прийняття рішень щодо акумуляції, розподілу та подальшого використання фінансових ресурсів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок у теорію фінансового забезпечення аграрного сектору, у т. ч на інноваційній основі, зробили науковці: В.І. Аранчій, О.Є. Гудзь, В.Д. Базилевич, О.Д. Василик, М.Я. Дем'яненко, Л.В. Дікань, О.Р. Жидяк, І.В. Зятковський, О.П. Кириленко, М.Я. Колобов, М.І. Крупка, В.М. Опарін, А.М. Поддєрьогін, Н.С. Прокопенко, П.Т. Саблук, П.А. Стецюк, С.І. Юрій.

Однак у контексті обмеженості бюджетних ресурсів та джерел самофінансування, нестабільності фінансової підтримки підприємництва та стимулювання альтернативних форм фінансування аграрного бізнесу, відсутності дієвих принципів розподілу та викорис-

тання фінансових ресурсів досі не вдалося досягнути вагомих позитивних результатів та узгодити всі складники фінансового забезпечення інноваційних процесів в АПК, що вказує на потребу вдосконалення саме методології їх здійснення.

Мета статті полягає у визначенні базових принципів, форм і методів фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК та їх узгодженні в рамках методологічної основи для прийняття рішень щодо участі у фінансуванні.

Викладення основного матеріалу. Становлення системи фінансового забезпечення аграрного сектору України на інноваційній основі триває й досі. П.А. Стецюк переконаний, що проблема фінансового забезпечення на мікрорівні полягає не у відсутності фінансових ресурсів узагалі, а в доступі до них конкретного підприємства та формах і методах їхнього розподілу між галузями економіки й господарюючими суб'єктами [1, с. 112].

В.М. Опарін відзначає: «...фінансове забезпечення реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватися у трьох формах: самофінансування, кредитування, зовнішнє фінансування. Різні форми фінансового забезпечення використовуються на практиці одночасно через установлення оптимального для даного етапу розвитку суспільства співвідношення між ними...» [2, с. 72].

На думку окремих авторів, «...зміст поняття «фінансове забезпечення діяльності підприємства» у більш

широкому розумінні узагальнює сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища...» [3, с. 157]. Тобто на перше місце у цьому визначенні поставлено сукупність заходів та умов, завдяки яким можливо фінансово забезпечити діяльність підприємства.

О.Є. Гудзь розглядає фінансове забезпечення як можливість господарюючого суб'єкта забезпечити власну діяльність необхідними фінансовими ресурсами [4, с. 47].

О.Р. Жидяк вважає, що під час пошуку шляхів удосконалення моделі раціонального організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення діяльності аграрних підприємств необхідно враховувати різноманітні принципи: децентралізації, компактності, інтенсивності, скорочення проміжних ланок, діалектичної взаємодії саморегуляції з державним регулюванням, гнучкості, відкритості, адекватності соціально-економічній ситуації та ін. [5, с. 140].

На нашу думку, учасники інноваційного процесу в АПК України мають велику потребу у фінансових ресурсах для свого подальшого розвитку, та з об'єктивних і суб'єктивних причин не мають поки що достатнього доступу до джерел зовнішнього фінансування, хоча й у фінансовій системі напрацьовано численні фінансові методи, форми, інструменти та принципи, які можуть бути запроваджені агроформуваннями в інноваційному процесі.

Уточнення категорії фінансового забезпечення як процесу забезпечення суб'єкта господарювання АПК необхідними фінансовими ресурсами шляхом застосування різних методів, використання відповідних інструментів орієнтує фінансових менеджерів на перманентний пошук найефективніших форм фінансування, адаптації до вимог кредиторів, щоб найповніше задовольняти потреби підприємств у фінансових ресурсах.

Основу фінансового забезпечення інноваційного процесу (далі – ФЗІП) в АПК становлять конкретні дії, функції і процеси, пов'язані з акумуляцією і розподілом фінансових ресурсів в інтересах реалізації інноваційних процесів аграріями, які здійснюються у визначеній послідовності, встановленими способами, відповідно до діючих принципів (рис. 1).

Основними суб'єктами у взаємодії окреслених процесів на рис. 1 виступають агрохолдинги, фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи та унітарні підприємства, міжнародні організації, науково-дослідні господарства мережі НААН, державні та місцеві органи виконавчої влади, оскільки саме вони виконують основні функції із розпорядження, акумуляції та створення умов для раціонального розподілу фінансових ресурсів.

Принципи, форми і методи в науковій літературі утворюють методологічну основу досліджуваних явищ. Через них доповнюється сутність і підлягають уточненню параметри дослідження, що дає змогу систематизувати наукові знання і практичні аспекти ФЗІП в аграрному секторі.

Незважаючи на значне поширення в українській мові, терміни «принцип», «форма» і «метод» мають іншомовне походження. Український словник іншомовних слів [7, с. 582] трактує принцип (від лат *principium* – начало, основа) як засаду чи основне, вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеології. Схоже значення подає й Словник економічних термінів та правових понять [8]. Відповідно до цього, принципи ФЗІП доцільно трактувати як вихідні, основоположні засади його здійснення. У практичному значенні принципи фінансового забезпечення визначають засадничі положення й орієнтири, відповідно до яких відбувається сам процес.

Зважаючи на специфіку інноваційного процесу в АПК, проаналізуємо методи та форми його фінансового забезпечення, розглянувши змістове наповнення цих категорій.

Рис. 1. Методи, форми та принципи як узгоджені елементи фінансового забезпечення інноваційного процесу в АПК [6, с. 42]

Форма тлумачиться як зовнішній вираз (упорядкованість) якого-небудь змісту або як вид, устрій, тип чи структура чогось, тоді як метод – це шлях до чогось, шлях пізнання, у первинному значенні трактується як спосіб пізнання явищ природи чи суспільного життя [7, с. 411].

Відзначимо, що в науковій літературі методи та форми фінансового забезпечення часто ототожнюють, тому для уникнення цього у трактуванні пропонуємо під час ідентифікації методів фінансового забезпечення орієнтуватися на важелі та інструменти, за рахунок яких суб'єкт фінансового процесу досягає бажаного результату, тоді як під час визначення форм аналізованого процесу орієнтуватися на зовнішні ознаки, що характеризують її відношення до суб'єкта фінансової процесу.

Принципи ФЗП визначають засади здійснення процесів, пов'язаних із акумуляцією та розподілом фінансових ресурсів у межах визначеної системи і мають пряме чи опосередковане відношення до всіх суб'єктів системи. Серед них виділимо базові, які є загальними для всіх і які значною мірою їх застосування у практичній діяльності носять імперативний (обов'язковий для виконання) характер.

На думку М. Багмета та О. Євтушенко [9, с. 58], доцільно використовувати формулювання таких чотирьох основоположних принципів ФЗП: принцип компліментарності, який передбачає рівномірний розподіл фінансових ресурсів по всій вертикалі; принцип субсидіарності – визначає, що питання фінансового забезпечення, які можна вирішити на нижчих рівнях, не потребують зусиль вищого рівня; принцип демократизму – передбачає залучення громадян до участі у фінансових процесах через вплив на прийняття рішень та запит звітів про фінансове забезпечення; принцип департаментизації – передбачає поєднання територіальної і галузевої структур фінансового забезпечення, відповідно до чого виникає можливість для паритетного розподілу фінансових ресурсів між галузями АПК відповідно до потреб сільських територій.

Поряд із тим описані вище принципи не включають специфіку інноваційних процесів, що мають стати рушійною силою для системної перебудови фінансового забезпечення аграрної галузі. Власне бачення принципів ФЗП в АПК включає такий їх перелік:

- органічна єдність науки, освіти і практики в умовах формування нового типу агропродовольчого комплексу, заснованого на знаннях;
- збалансованість співвідношення фундаментальних і прикладних наукових досліджень;
- комплексність підходу до розв'язання наукових проблем фінансового забезпечення інноваційної діяльності;
- плановість, економічна доцільність та ефективність наукових досліджень і впровадження їх результатів;
- задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах;

– адекватність визначення фінансових можливостей (потенціалу) стабільного інноваційного процесу;

– моніторинг внутрішніх і зовнішніх загроз фінансового забезпечення розвитку в умовах відповідного етапу боротьби зі світовою фінансовою кризою;

– оперативність і гнучкість реагування на попередження виникнення загроз і дестабілізуючих чинників із використанням наявних можливостей;

– своєчасність та ефективність інформаційного забезпечення на базі використання новітніх технологій і інноваційних програмних продуктів;

– перманентність розроблення заходів щодо підтримки адекватного рівня фінансового забезпечення інноваційного розвитку на всіх рівнях економіки, який відповідає визначеним орієнтирам (вектору розвитку).

Безпосереднє здійснення ФЗП передбачає не лише застосування визначених принципів, пов'язаних із фінансовими ресурсами, які диференціюються як за формою, так і за методом їх впливу на визначені процеси.

У професійній літературі набір форм фінансового забезпечення подається досить варіативно. Так, за С. Юрієм виділяють самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування, оренду та інвестування [10, с. 244]. У Стріжик обмежується трьома формами, це: самофінансування, кредитування та бюджетне фінансування [11, с. 413].

А. Бидик подає ширший перелік, включаючи сюди не тільки самофінансування, кредитування та інвестування, а й зовнішнє фінансування, страхування, лізинг, франчайзинг, факторинг, форфейтинг, консалтинг, боргове фінансування, інфляційне фінансування, венчурне фінансування, емісія цінних паперів, кредитну кооперацію [12, с. 159].

Як бачимо, узагальнена ідентифікація форм фінансового забезпечення характеризує впорядковані способи здійснення фінансових процесів із чіткими зовнішніми ознаками – визначеними джерелами залучення фінансових ресурсів та умовами, на яких вони використовуються. Інші форми фінансового забезпечення, виділені науковцями, відрізняються від наведених лише механізмом здійснення фінансових процесів, тоді як за формою вони зводяться до згаданих трьох видів: самофінансування (у т. ч. оренди та емісії цінних паперів); кредитування (у т. ч. інвестування, венчурного фінансування, боргового фінансування, страхування тощо); бюджетного фінансування.

На відміну від форм методи фінансового забезпечення характеризують не загальні зовнішні ознаки фінансових процесів, а конкретні способи та прийоми, що застосовуються для акумулювання і використання фінансових ресурсів. Методи розподілу фінансових ресурсів не мають чіткої регламентації і значною мірою визначаються залежно від умов функціонування, забезпеченості фінансовими ресурсами, взаємодії між суб'єктами інноваційного процесу тощо.

Виходячи з вищевикладеного, усвідомлюючи спільний інтерес і спільне прагнення усіх суб'єктів

Узгодженість елементів ФЗІП в АПК за авторським підходом

Принципи	Форми	Методи	Суб'єкти
- органічної єдності науки, освіти і практики в умовах формування нового типу АПК, заснованого на знаннях; - збалансованості; - співвідношення фундаментальних і прикладних наукових досліджень	- бюджетне фінансування; - кредитування	- встановлення норм та нормативів ФЗІП; - встановлення спеціальних режимів оподаткування; - розроблення програм і стратегій державного і місцевого розвитку; - фінансове планування; - фінансовий контроль; - державні трансферти, видача субсидій, субвенцій і дотацій; - пільгові умови оподаткування; - державне кредитування; - фінансування проектів	органи законодавчої та виконавчої влади, у т. ч. під егідою Міністерства аграрної політики та продовольства України
- плановості; - економічної доцільності та ефективності наукових досліджень і впровадження їх результатів; - задоволення потреб інноваційного розвитку економіки у фінансових ресурсах; - адекватності визначення фінансових можливостей; - моніторингу внутрішніх і зовнішніх загроз фінансовому забезпеченню	- самофінансування; - кредитування	- сплата податків, - зборів і платежів, - оплата адміністративних послуг, - залучення до участі в статутному капіталі	всі суб'єкти господарювання АПК
- самостійності, ефективності та результативності; - обґрунтованості; - публічності і прозорості	- самофінансування	- внесення благодійних внесків; - фінансовий контроль	громадські об'єднання та кооперативи
- перманентності розроблення заходів щодо підтримки адекватного рівня фінансового забезпечення інноваційного розвитку на всіх рівнях економіки	- бюджетне фінансування; - самофінансування; - кредитування	- внесення грантових коштів, кредитів та цільового фінансування; - фінансовий контроль; - фінансове консультування	вітчизняні та міжнародні донорські організації
- самостійності; - ефективності; - результативності	- самофінансування	- сплата податків, зборів і платежів; - оплата адміністративних послуг	фермери та домогосподарства

моделі ФЗІП, пропонуємо відобразити узгодженість принципів, форм та методів фінансового забезпечення у контексті їх застосування аграріями під час реалізації інноваційних процесів в аграрній галузі (табл. 1).

Як бачимо, узгодженість елементів системи ФЗІП є вибірковою. Кожен із суб'єктів орієнтується на принципи, характерні для його рівня та специфіки діяльності. При цьому форми та методи фінансового забезпечення визначених процесів також формуються відповідно до нормативних умов їх взаємодії, відповідно, фрагментарно доповнюють один одного.

Висновки. Таким чином, систематизація принципів, форм та методів фінансового забезпечення інноваційних процесів в АПК створює додаткові можливості для комплексного дослідження проблеми чи вирішення практичних завдань. Так, зокрема, аналіз узгодженості елементів системи ФЗІП в АПК дав змогу виявити її фрагментарність і вибіркковість, сформулювати на цій основі ключові проблеми системи, а також окреслити напрями їх вирішення за рахунок підвищення рівня координованості та узгодженості елементів як рекомендації до дії.

Список літератури:

1. Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств. Економіка АПК. 2005. № 11. С. 111-116.
2. Опарін В.М. Фінанси (загальна теорія): навч. посіб. К.: КНЕУ, 2001. 240 с.
3. Бидик А.Г. Теоретична структура механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій. Інноваційна економіка. 2013. № 3. – С. 156-162.
4. Гудзь О.Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств фінансовими ресурсами в період змін та стабілізації. Економіка АПК. 2007. № 3. С. 46-53.
5. Жидяк О.Р. Проблеми вдосконалення механізму фінансування підприємницьких структур аграрної сфери. Бізнес Інформ. 2013. № 2. С. 139-141.
6. Стефанишин О.Б. Теоретичні основи визначення сутнісних характеристик, функцій та складових фінансового забезпечення суб'єктів господарювання. Економічна теорія та історія економічної думки. 2016. № 10. С. 40-43.

7. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклад. О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк; відп. ред. Г.П. Півторак; НАН України. Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні К.: Довіра, 2006. 789 с.
8. Словарь современных экономических и правовых терминов / В.Н. Шимов, А.Н. Тур, Н.В. Стах и др.; под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. Мн.: Амалфея, 2002. 816 с.
9. Багмет М.О., Євтушенко О.Н. Базові принципи діяльності територіальних інститутів управління в контексті фінансового забезпечення. Наукові праці. 2007. Вип. 69. С. 56-60.
10. Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб. / За ред. д-р екон. наук, проф. С.І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.
11. Стріжик У.Р. Суть фінансового механізму суб'єкта господарювання та його структура. Економічний форум. 2012. № 3. С. 411-417.
12. Бидик А.Г. Теоретична структура механізму фінансового забезпечення розвитку сільських територій. Інноваційна економіка. 2013. № 3. С. 156-162.

МЕТОДЫ, ФОРМЫ И ПРИНЦИПЫ КАК СОГЛАСОВАННЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В АПК

В статье исследованы методы, формы и принципы финансового обеспечения инновационного процесса в АПК. Проанализирована их роль в методологии теории финансов. Осуществлено разграничение понятий «методы» и «формы», учитывая этимологию и инструментальность в применении. Проведено согласование указанных дефиниций во избежание фрагментарности и избирательности при формировании методологической основы финансового обеспечения инновационных процессов в АПК. Установлено, что систематизация принципов, форм и методов создает дополнительные возможности для комплексного исследования проблемы или решения практических задач.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, методы, формы, принципы, инновационный процесс, агропромышленный комплекс.

METHODS, FORMS AND PRINCIPLES AS THE COMPONENT ELEMENTS OF FINANCIAL PROVIDING INNOVATIONAL PROCESS IN AIC

In the article methods, forms and principles of financial support of innovation process in agroindustrial complex are investigated. Their role in the methodology of the theory of finance is analyzed. A distinction is made between the methods and the forms according to the etymology and the instrumentalities in the application. The coordination of these definitions is carried out in order to avoid fragmentation and selectivity in the formation of the methodological basis of financial support for innovative processes in the agroindustrial complex. It has been established that the systematization of principles, forms and methods creates additional possibilities for complex research of a problem or solving of practical problems.

Key words: financial support, methods, forms, principles, innovation process, agro-industrial complex.